Економічні науки

УДК 338.43.01

Колач Світлана Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки

Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Kolach Svitlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Economics

Lviv National University of Veterinary Medicine

and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky

ORCID: 0000-0001-8650-4696

Періг Юрій Андрійович

асистент кафедри міжнародних економічних відносин

та маркетингових стратегій

Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Perih Yuriy

Assistant of the Department of International Economic Relations

and Marketing Strategies

Lviv National University of Veterinary Medicine

and Biotechnology named after S.Z. Gzhytsky

ORCID: 0009-0008-5976-4554

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

EFFICIENCY OF REALIZATION OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION ECONOMY

Анотація. *У статті досліджено економічний потенціал сільськогосподарських підприємств як інтегральну характеристику їх ресурсних можливостей. Розглянуто загальну структуру економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств, чинники його формування та показники оцінювання ефективності. Наголошено на важливості інновацій, інвестицій та управлінських рішень у підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств. Запропоновано напрями вдосконалення використання економічного потенціалу в умовах трансформаційної економіки.*

Ключові слова: *економічний потенціал, аграрні підприємства, ефективність, ресурси, конкурентоспроможність.*

Summary. *The article investigates the economic potential of agricultural enterprises as an integrated characteristic of their resource capabilities. The structure of potential, factors of its formation, and indicators for evaluating efficiency are analyzed. The role of innovation, investment, and managerial decisions in increasing competitiveness is substantiated. Directions for improving the use of economic potential in a transformational economy are proposed.*

Key words: *economic potential, agricultural enterprises, efficiency, resources, competitiveness.*

Актуальність теми. Процес трансформування сільськогосподарських підприємств заклав підґрунтя для формування якісно нової економічної системи господарювання, пов'язаної зі створенням різноманітних організаційно-правових та організаційно-виробничих структур на основі різних форм власності, результативність діяльності яких є неоднаковою. Водночас у вітчизняних економічних дослідженнях недостатньо висвітлено питання трансформації сільськогосподарських підприємств, особливостей використання їх економічного потенціалу та оцінки ефективності функціонування в сучасному ринковому середовищі.

Аграрна сфера є стратегічно важливою складовою національної економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку та підтримує соціально-економічну рівновагу держави. В умовах нестабільного ринкового середовища особливої актуальності набуває раціональне та результативне використання економічного потенціалу підприємств. Від повноти та ефективності його реалізації безпосередньо залежать фінансові показники діяльності, рівень інвестиційної привабливості та здатність підприємств зберігати й посилювати свою конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

У наукових дослідженнях економічний потенціал розглядається як інтегрована сукупність матеріальних, трудових, фінансових та інноваційних ресурсів, використання яких забезпечує стійкий розвиток підприємства. Для аграрних формувань специфічною є значна залежність результативності їх діяльності від природно-кліматичних чинників, а також від рівня техніко-технологічного оснащення виробництва [1; 2].

Економічний потенціал має багатокомпонентну структуру, що охоплює виробничу, трудову, фінансову, інноваційну та управлінську складові. Гармонійний і збалансований розвиток кожного з цих елементів є передумовою підвищення ефективності господарювання. Оцінювання рівня

економічного потенціалу доцільно здійснювати на основі системи показників, які відображають рентабельність діяльності, продуктивність праці, ефективність використання основних засобів, фінансову стійкість і ступінь окупності залучених ресурсів.

Водночас сучасний стан аграрних підприємств України характеризується значним зношенням матеріально-технічної бази, обмеженими можливостями залучення кредитних ресурсів та недостатнім рівнем інноваційної активності, що стримує реалізацію їхнього економічного потенціалу [4, с. 125].

Економічний потенціал виступає базисною передумовою розвитку сільськогосподарських підприємств. Його ефективне формування та раціональне використання на основі комплексного управлінського підходу сприяють підвищенню результативності діяльності, зміцненню конкурентних позицій і забезпеченню сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Скрипнік В.В. у своїх дослідженнях розглядає сучасні тенденції функціонування аграрних підприємств на інноваційній основі та окреслює ключові бар'єри, що гальмують активізацію інноваційних процесів в агропромисловій сфері. Дослідниця обґрунтовано підкреслює, що широке впровадження інновацій є необхідною складовою сучасного виробництва та важливим інструментом розв'язання соціально-економічних проблем агропродовольчої галузі. Зокрема, це пов'язано з пошуком дієвих механізмів підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств і забезпечення населення якісною органічною продукцією [7, с. 223]. Водночас окремі дослідження здійснюються поза контекстом концепції сталого розвитку та без належної конкретизації видів інновацій, які можуть бути інтегровані в аграрний сектор.

Багаторічна наукова діяльність у ННЦ «Інститут аграрної економіки» дала змогу Саблуку П. Т. сформувати системний підхід до вдосконалення розвитку аграрної сфери, що ґрунтується на необхідності обов'язкового врахування екологічної складової та стану довкілля. Учений наголошує, що стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, який спричинив посилення антропогенного і техногенного навантаження на природне середовище, а також погіршення хімічних показників якості продукції через надмірне й часто неконтрольоване застосування агрохімікатів, зумовив перегляд підходів до визначення допустимих меж впливу виробництва на довкілля. Одночасно зросли вимоги до безпечності та якості харчових продуктів і сільськогосподарської сировини, що стало одним із проявів утвердження парадигми сталого розвитку [6, с. 35]. Саблук П. Г. наводить перелік інновацій, притаманних аграрному сектору, не розкриваючи детально їх змістове наповнення. Серед них він окремо виокремлює економічні інновації, які, на його переконання, спрямовані на підвищення економічних показників і покращення результатів функціонування як національної та галузевої економіки, так і економіки окремих регіонів чи конкретних суб'єктів господарювання [6, с. 36].

Аграрна сфера України характеризується вагомими передумовами для розвитку, що зумовлені її природними, економічними та географічними перевагами, зокрема високою родючістю ґрунтів, значними площами орних земель і сприятливими кліматичними умовами. Сільськогосподарські підприємства посідають провідне місце у забезпеченні продовольчої безпеки країни, зміцненні макроекономічної стабільності та формуванні експортного потенціалу держави. В умовах сучасних викликів вони адаптуються до змін шляхом модернізації виробничих процесів і вдосконалення системи господарювання (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності аграрного сектору Львівської області

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції*, млн грн	47 740,4	48 052,3	51 842,3
Частка підприємств у загальному виробництві продукції, %	—	57,5	—
Рентабельність сільського господарства України**, %	—	~12,7	—
Кількість сільськогосподарських підприємств***	1 286	1 251	1 230

* дані за постійними цінами 2021 року (Головстат Львівської області)
** регіональні дані відсутні у відкритому доступі — використано загальнодержавну рентабельність як орієнтир
*** кількість підприємств у регіоні (приблизно за даними Головстату за відповідні роки) *(за даними Головного управління статистики Львівської області та Державної служби статистики України)*

Таблиця 1 демонструє динаміку ключових показників ефективності використання економічного потенціалу.

Обсяг виробництва — це реальний показник, що відображає виробничу активність аграрного сектору у Львівській області і є доступним у щорічних. звітах.

Частка підприємств — вказує, яку частину продукції виробляють саме юридичні сільськогосподарські підприємства (не господарства населення).

Рентабельність — на рівні регіону немає щорічної статистики, тому використовується орієнтир загальної рентабельності по Україні, що є загальноприйнятою практикою в регіональних дослідженнях (згідно з методологією Держстату).

Кількість підприємств — допомагає оцінити масштаб аграрної діяльності в регіоні.

Напрями підвищення ефективності передбачають активізацію інвестиційної діяльності, цифровізацію виробничих процесів, розвиток людського капіталу та впровадження принципів сталого розвитку.

На мікрорівні підприємницька діяльність реалізується через різні організаційні форми, які обираються відповідно до масштабів бізнесу та його стратегічних завдань. Вони забезпечують ефективне управління ресурсами, оптимізацію виробничих процесів і формування конкурентних переваг. Основними формами є:

- **Індивідуальне підприємництво**, властиве для малих господарств і дає змогу швидко реагувати на зміни, хоча й обмежене у ресурсах.
- **Фермерські господарства**, поширена форма сімейного бізнесу у рослинництві та тваринництві, що сприяє розвитку сільських територій та впровадженню інновацій.
- **Товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ)**, особливо популярні серед малих і середніх підприємств, адже дозволяють обмежити ризики та залучати інвестиції.
- **Приватні підприємства (ПП)**, орієнтовані на невеликий і середній бізнес із повним контролем власника над діяльністю.
- **Виробничі кооперативи**, які об'єднують ресурси дрібних виробників для спільного досягнення економічних цілей — закупівлі техніки, збуту продукції чи переробки сировини.
- **Франчайзинг.** Дозволяє вести бізнес під брендом, що вже має репутацію на ринку, використовуючи апробовану бізнес-модель. Такий формат особливо популярний у малому бізнесі в сфері торгівлі, послуг та харчової промисловості.

- **Сімейний бізнес.** Поширений у сфері послуг та аграрному секторі. Характеризується гнучкістю, стабільністю та довгостроковою орієнтованістю на розвиток.

Кожна з перелічених організаційних форм має власні переваги й обмеження, а вибір найбільш відповідної залежить від специфіки діяльності, обсягу доступних ресурсів, нормативних вимог та ринкових умов. Використання цих форм забезпечує реалізацію підприємницької функції та сприяє економічному розвитку й створенню робочих місць на мікрорівні.

Діяльність підприємств у ринковому середовищі базується на низці фундаментальних принципів: свободі у виборі виду економічної діяльності; добровільному залученні майна й фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб; самостійному визначенні стратегії розвитку та реалізації виробничих програм; вільному наймі працівників; автономному розподілі прибутку після виконання податкових зобов'язань; незалежному здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Дотримання цих принципів забезпечує підприємцям значну свободу дій, стимулює конкуренцію та сприяє адаптації бізнесу до ринкових змін.

Аграрне підприємництво виступає важливою складовою сучасної економічної системи, орієнтованою на оцінювання наявного потенціалу, розроблення відповідних методичних підходів і реалізацію підприємницьких ініціатив у сфері сільського господарства. Воно охоплює різноманітні напрями діяльності, зокрема виробництво, переробку, зберігання, логістику, маркетинг і збут сільськогосподарської продукції.

У державах із розвиненою ринковою економікою поняття «агробізнес» трактується як цілісна інтегрована система підприємств, що забезпечують повний виробничо-збутовий цикл — від вирощування сировини до виготовлення та реалізації готової продукції. Натомість агропромисловий

комплекс у традиційному розумінні об'єднує переважно підприємства, безпосередньо задіяні у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції.

Поступ підприємництва в аграрній сфері базується на ефективній взаємодії всіх суб'єктів ринку. Агробізнес формує комплекс економічних зв'язків, що ґрунтуються на принципах партнерства, взаємної вигоди та узгодження інтересів фермерських господарств, переробних підприємств, транспортних і логістичних компаній, постачальників насіннєвого матеріалу, добрив, техніки та торговельних організацій. Така модель співпраці створює передумови для повноцінної інтеграції аграрного сектору у світовий економічний простір.

Висновок. Сучасне сільськогосподарське підприємництво виходить за межі традиційного виробництва сільськогосподарської продукції, охоплюючи формування інноваційних економічних відносин і впровадження новітніх технологій, зокрема систем точного землеробства та цифрових інструментів управління господарствами. Воно передбачає включення до глобальних ланцюгів створення вартості, активізацію експортної діяльності та розвиток міжнародного партнерства. Водночас важливим напрямом є забезпечення сталого розвитку шляхом раціонального використання природних ресурсів, дотримання екологічних стандартів і реалізації принципів соціальної відповідальності.

Очевидно, що сільськогосподарське виробництво, або точніше сільськогосподарські підприємства, мають низку суттєвих переваг, які позитивно впливають на економіку та ефективність використання економічного потенціалу:

- можливість отримання великих обсягів продукції завдяки застосуванню сучасних технологій, спеціалізованої техніки та

ефективних агротехнічних методів, що сприяє зниженню собівартості одиниці продукції та підвищує конкурентоспроможність виробників;

- забезпечення безперервних постачань протягом року, що зменшує залежність від сезонних коливань і погодних факторів;
- розвиток сільської інфраструктури, створення нових робочих місць та підвищення соціального рівня життя населення;
- можливість мінімізації ризиків, пов'язаних з економічними кризами, кліматичними змінами та іншими зовнішніми чинниками;
- збільшення експортного потенціалу країни та надходжень валютної виручки.

Таким чином, сільськогосподарське виробництво у всіх його проявах використання економічного потенціалу не лише забезпечує продовольчу безпеку, але й стимулює економічний розвиток країни, сприяє впровадженню інновацій і підвищенню стійкості аграрного сектору в цілому.

Література

1. Атаманчук З., Тягун М. Сучасний стан світової агропромислової індустрії та перспективи її розвитку. *Галицький економічний вісник.* 2023. 5 (84). URL: https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/84/1226.pdf (дата звернення: 16.02.2026).

2. Геращенко С., Чорнобаєв В., Абрамовська С. Сучасні тенденції у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією: місце та роль України в контексті її продовольчої безпеки. *Economic Bulletin of Dnipro University of Technology.* 2024. 3 (87). DOI: https://doi.org/10.33271/ebdut/87

3. Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 04.02.2026).

4. Прокопенко Н. Аграрний сектор у глобальній економіці: виклики та можливості в умовах сучасних економічних трансформацій. *Київський економічний науковий журнал.* 2024. 6. С. 123–129. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-17

5. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р, 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-silskoho-hospodarstva-ta-silskykh-terytorii-v-ukraini-na-period-i151124-1163 (дата звернення: 15.02.2026).

6. Саблук П.Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки у її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент.* 2016. № 9. С. 34-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2016_9_5 (дата звернення: 15.02.2026).

7. Скрипнік В. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств україни: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут".* 2021. № 20. DOI: 10.20535/2307-5651.20.2021.252585